

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE AL- VE VER- FİİLLERİYLE KURULAN DEYİMLER ÖRNEĞİNDE SÖZ İÇİ KARŞITLIK

Enantiosemy at the Idioms Example Set Up with Al- and Ver- Verbs in Turkey Turkish

Talat DİNAR¹

Dil Araştırmaları, Güz 2016/19: 65-77

Öz: Sözcüklerin anlam bakımından sınıflandırılmasında önemli bir yer tutan karşıt (zıt) anlamlılık, genel olarak iki farklı sözcüğün birbirine tezat oluşturacak şekilde kullanımını ifade etmektedir. Ancak bu yaygın anlayışın aksine anlam karşıtlığı her zaman iki farklı sözcükte değil zaman zaman tek bir sözcükte de karşımıza çıkabilir. Dilde çok farklı bir anlam hadisesi olarak ortaya çıkan bu durum, söz içi karşıtlık olarak adlandırılır. Biz bu makalede söz içi karşıtlık kavramı ve türleri hakkında bir değerlendirmede bulunduktan sonra, söz içi karşıtlığın bugüne kadar yapılan çalışmalarda üzerinde çok durulmamış bir yönü olan, deyimlerde kullanımını dikkatlere sunmaya çalıştık. Türk Dil Kurumunun *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde yer alan *almak* (hızını al- vb.) ve *vermek* (can ver- vb.) fiilleriyle kurulan deyimlerle sınırladığımız çalışmamızın sonunda deyimlerde ve fiillerde ortaya çıkabilen söz içi karşıtlığın sebepleri hakkında tespitler yapmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Çok anlamlılık, karşıtlık, söz içi karşıtlık, deyim.

Abstract: Antonyms, which has an important place at the classification of the words in terms of their meanings, can be defined as the usage of two different words in a way that they form contrast to each other. But contrary to common understanding, antonyms can be seen not only in two different words but also in one word. This situation which emerges as a very different meaning event inside the language is called enantiosemy. In this paper, after we primarily make an evaluation on the enantiosemy term and its types, we attempted to draw attention to an aspect of enantiosemy, idioms, which has not been focused in the studies so far. At the end of our study we tried to make determinations about the reasons of the enantiosemy which can occur in the verbs and idioms which we limited to *almak* (hızını al- etc.) and *vermek* (can ver- etc.) which can be found in the *Dictionary of Proverbs and Idioms of Turkish Language Association*.

Keywords: Polysemy, antonyms, enantiosemy, idiom.

Giriş

“Denilebilir ki ideal dil her biçimin tek bir anlamı olduğu dildir. Ne var ki, bu ideal her hâlde hiç bir doğal dilde gerçekleşmez” (Lyons 1983: 362). Çok anlamlılık, zaman içerisinde yeni kavramlar ve durumlar ile karşılaşma ve sözcüklerin kullanım sıklığının doğal bir sonucu olarak dillerde yerini alır. Dilin gelişim ve değişimine uygun

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta/ TÜRKİYE. talatdinard@sdu.edu.tr. Gönderim Tarihi: 27.07.2016 / Kabul Tarihi: 19.10.2016

olarak gerçekleşen bu süreçte bazı çok anlamlı sözcüklerde anlam farklılaşmalarının değişik boyutlara ulaştığı, hatta szcğun kendi içerisinde çeşitli yönlerden karşıtlıklar barındırmaya başladığı görülür. Dilde çok anlamlı bazı sözcüklerde rastlanan bu durum, söz içi karřıtlık¹: “Bir sözlük birimin en az iki anlamının birbirine ters düşmesi” şeklinde değerlendirilmektedir (Karaman 2009: 1642). Dünyadaki pek çok dilde (İngilizce, Almanca, Arapça, İbranice, Slav dilleri, vd.) kullanım örnekleri bulunan söz içi karşıtlığın Türkçedeki en tipik örneklerinden biri *bitmek ~ btmek* fiildir. Türkçenin en eski metinlerinden itibaren “tamamlamak, bir sona gelmek ve başlamaya hazır olmak” (Clouston 1972: 298) anlamları ile kullanılagelen fiil, Türkçenin tarihî dönemlerinde söz içi karşıtlığın varlığından haber vermektedir. Söz içi karşıtlığın sadece tarihî dönemler ile sınırlı olmayıp günümüzde de canlı bir şekilde devam ettiğini Ayverdi (2005: 696), *korkunç* szcğunn açıklamasında “Kelime son zamanlarda bir çeşit argo olarak ifdeye mblağa ve aşırlık katmak için yersiz bir şekilde kullanılmaktadır: *korkunç güzel, korkunç şık*” örnekleri ile bildirir.

Dünya dillerinin² pek çoğunda görülmesi sebebiyle evrensel bir nitelik taşıyan söz içi karşıtlık konusuna dikkati çeken en eski alışmaları Arap kaynaklarında buluruz. Arapçada aynı sözcük içerisinde karşıt anlamlılık barındıran sözcüklere çok erken bir dönemde Halil b. Ahmed *Kitb'l-Ayn* 'nda dikkat çeker (Baalbaki 2014:190). Arap szlklğnde ilk olarak değerlendirilen bu yaklaşımın zirveye çıkması ve müstakil bir söz içi karşıtlık sözlüğü olarak ortaya çıkması 10. yüzyılda İbnü'l-Enbârî'nin *Kitb'l- Ezdd*³ ile gerçekleşir (Işık 2000: 25). Eserin ismi Ezdd aynı zamanda Arapçada söz içi karşıtlık için kullanılan müstakil terimdir. Türkçedeki kullanımlara ilk dikkati çeken isim ise Kaşgarlı Mahmud olmuştur. Kaşgarlı Mahmud³ *sayr-, tk-, terle-, yarmaş* sözcüklerinde “zıt anlama sahip szcklerdenidir” (Atalay 2006: 40, 270, 293, 311) açıklaması ile söz içi karşıtlığın zamanındaki varlığından haber vermektedir. Kaşgarlı'nın *sayra-* sözcüğü için verdiği açıklama řu şekildedir: “*sanduva sayradı: bülbül şakadı; er telim sayradı: adam çok samaladı, hezeyan etti*. Bu kelime iki zıt anlama gelir” (Atalay 2006: 311). Yakın zamanda ise (19. yüzyılın sonunda) söz içi karşıtlık kavramına dikkati çeken isim Mısır hiyeroglifleri üzerine alışan Carl Abel olmuştur. Hiyerogliflerdeki sözlük birimlerin kendi içerisinde karşıtlık barındıran anlamlar içerdiğini kavrayan Abel, bu kullanımlar için “gegensinn” terimini kullanmıştır (Lutzeier 2007: XXXII). Söz içi karşıtlık için Almancada kullanılan “gegensinn” ve Arapçada kullanılan “ezdd” terimi dışında yaygın olarak kullanılan bir başka terim de “enantiosemy”dir (Klgr 2013: 7). Bu terimlerin ortak özellikleri hepsinin de tezat, zıtlık, karşıtlık gibi birbirine farklı yönlerden mukabil olan anlamları bünyelerinde barındırmalarıdır.

1 Konunun henüz Türk Dili alanında yeni yeni ele alınıyor olmasının beraberinde getirdiği en önemli sorunlardan biri terim kargaşasıdır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda Hacizade bu anlam hadisesini, “Kelime Dâhili Zıtlık” kelime grubu ile adlandırmayı tercih ederken Uluoğlu, “Sözcük İçi Karşıt Anlamlık” ifadesini tercih etmiştir (Hacizade 2007: 778; Uluoğlu 2014: 119). Her iki adlandırma da doğrudan terim değil kaynaklarda ifade edilen bu anlam hadisesinin kısa tanımlarıdır. Ancak bu tanımların sınırlandırdığı ve kapsamı içerisine almadığı unsurlar, söz bekleridir. Söz öbeklerinden oluşan deyimlerde de karşımıza çıkabilen bu anlam hadisesi için biz şimdilik söz öbeklerini kapsaması bakımından *söz içi karşıtlık* adlandırmasını kullanmayı uygun bulduk. Ancak zaman içerisinde bilim insanlarının ortaya atabileceği adlandırmalar veya terimler de tartışılmalı ve değerlendirilmelidir.

2 Farklı diller için yapılmış çalışmalardan birkaçı: Almanca, Lutzeier (2007); Arapça, Baalbaki (2014); İbranice, Landau (1896); Ruşa, Uluoğlu (2014); İngilizce, Böhmerova (1997); Özbekçe, Rahmonalievich (2015).

3 Konu ile ilgili bkz. Hacizade (2007: 775-781).

Söz içi karşıtlık esas itibarıyla karşıtlığın bir türüdür. Ancak karşıtlık kavramı, Türk Dili üzerine yapılmış çalışmalarda genellikle iki sözlük birim⁴ arasında değerlendirildiği için kaynaklarda karşıtlığın bir alt türü olarak çok fazla yer bulmaz. Bununla birlikte yakın zamanda –özellikle yabancı diller üzerine- yapılan çalışmalarda, karşıtlık sınıflamaları daha kapsamlı ele alınmakta ve söz içi karşıtlık da sınıflama denemelerinde kendine yer bulmaktadır⁵. Hatta söz içi karşıtlığın her ne kadar henüz bir birliklilik olmasa da kendi içerisinde alt başlıkları bile oluşturulmaktadır.

1. Söz İçi Karşıtlık Türleri⁶

Söz içi karşıtlık üzerine kapsamlı çalışmaları bulunan Lutzeier (2007) söz içi karşıtlığı temelde beş başlık altında sınıflandırır: *Gegensinn of the incompatible kind*, *gegensinn of the antonymous kind*, *gegensinn of the complementary kind*, *gegensinn of the converse kind*, *gegensinn of the reversible kind*. Türkçede söz içi karşıtlıkları ele aldığı çalışmasında Karaman (2009: 1644) da söz içi karşıtlığı Lutzeier’in yapmış olduğu sınıflandırma doğrultusunda beş başlık altında inceler: *Contronymy of incompatibility*, *contronymy of antonymy*, *contronymy of complementarity*, *contronymy of conversivity*, *contronymy of reversivity*.

Klégr (2013: 14), İngilizce üzerine yaptığı çalışmasında 7 başlık belirlemiştir. Slav dillerinde söz içi karşıtlık için kullanılan “*enantioseme*” terimi ile birlikte bu başlıklar şunlardır: *Directional enantiosemes*, *collocational enantiosemes*, *irony enantiosemes*, *anti-irony enantiosemes*, *euphemistic enantiosemes*, *converse enantiosemes*, *non-systematic enantiosemes*.

Slav dillerini esas alan bir çalışma yapan Shmelev (2012: 837) ise söz içi karşıtlığın “kavramsal ve iletişimsel genel prensiplere bağlı düzenli bir olgu” olduğunu savunduğu çalışmasında 10 başlık altında söz içi karşıtlığı sınıflandırmıştır: *Polarization of actants*, *conventionalization of pragmatic inferences*, *conventionalization of irony*, *conventionalization of evaluation*, *reevaluation of a term of abuse*, *mixed feelings*, *opposite results of similar actions*, *opposite ways to achieve similar results*, *temporal metaphors*, *temporal metonymy*. Belarus, Slovak, Rus, Polonya, Çek vd. dillerden sözcük karşılaştırmalarının da yer aldığı bu çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak, yakın akraba diller ve lehçeler de kapsam içerisine alınmıştır.

Özbekçedeki söz içi karşıtlık kullanımları üzerine çeşitli çalışmaları bulunan Rahmonalievich’in sınıflandırması “*nominative and subjective evaluative, diachronic and synchronic, lexical and phraseological, lexical and grammatical enantiosemes*” (Rahmonalievich 2015: 176) ana başlıkları altında toplanır. Özellikle “*grammatical*

4 Kaynaklarda yaygın olarak “zıtlık” veya “karşıtlık” terimi ile ifade edilmeye çalışılan bu anlam hadisesi genelde iki sözlük birim üzerinden değerlendirilir (Karaağaç 2012: 696; Korkmaz 1992: 99; Gencan 1979: 513). Hatta bu değerlendirme diğer anlam hadiselerinden ayrırcı bir özellik olarak da ifade edilir. Örneğin (Demirci 2013: 89) ‘nin tanımı “Gerçek anlam, yan anlam, mecaz anlam, terim anlam vs. aynı kelimedeki aranırken zıt anlam aynı kelimedeki değil farklı iki kelimedeki aranır” ifadeleri ile bunu ortaya koyar.

5 Örnek olarak Karaman karşıtlığı iki temel bölüme ele almış; sözlük birimler arası karşıtlık için makro, sözlük birimin kendi anlamları arasında oluşan karşıtlığa ise mikro düzeyde karşıtlık değerlendirmesinde bulunmuştur (Karaman 2008: 177).

6 Burada ifade edilen sınıflama denemeleri araştırmacıların farklı değerlendirmeleri ve yaklaşımları neticesinde ortaya çıkan ve bir birliklilik içermeyen değerlendirmelerdir. Ayrıca sınıflamalar içerisinde yer alan her bir alt başlık müstakil bir çalışma konusu teşkil ettiği için konuyu dağıtmamak adına sınıfla denemelerini ana hatları ile aktarmaya çalıştık.

enantosemy” başlığı ile farklı bir değerlendirmeyi ortaya koyan Odilov’un bu gruba dâhil ettiği karşıtlıklar istem (valency), zaman ekleri (geçmiş-gelecek) ve söz dizimi ile elde edilen karşıtlığı kapsamaktadır (Odilov 2015: 2).

Yukarıda kısaca aktarmaya çalıştığımız, farklı araştırmacılar tarafından ortaya konulan bu sınıflamalarda öncelikle bir birlikteliğin olmaması dikkati çeker. Farklı diller üzerine yapılan bu çalışmalarda terminoloji farklılığı ve konuya yaklaşım farklılıkları söz konusudur. Örneğin Karaman’ın “cononymy of incompatibility” ve “cononymy of reversivity” başlığı altında değerlendirdiği karşıtlık Klégr tarafından “directional enantiosemes” başlığı altında toplanır. Karaman *avlanmak* fiili ile örneklendirdiği “cononymy of incompatibility” başlığının açıklamasında tezat oluşturma vurgusu yapar. Klégr ise “directional enantiosemes” başlığı altında isimden türeme fiillerin kapsam içerisinde olduğunu belirtir (Klégr 2013: 15). Karaman’ın vermiş olduğu örnek cümlelerde yer alan “Birkaç avcı *avlanmaktaydı* ve geyik, *avlanacağını* sezince kaçtı” (Karaman 2009: 1645) ve karşıtlık olarak değerlendirilen *avlanmak* sözcüğünün temel niteliği dönüşlülük ve edilgenlik özelliğini barındırmasıdır. Klégr’in paylaşmış olduğu örneklerde de edilgen yapılar dikkat çekmektedir. Ayrıca Klégr (2013: 14) geçişli-geçişsiz yapıların ve istemin bu karşıtlık alanında belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

İstem’in doğrudan belirleyici olduğu bir başka karşıtlık türü “converse enantiosemes”dir (Klégr 2013: 16). Türkiye Türkçesindeki +A al-, +DAn al- (kitabıma aldım; kitabımdan aldım) kullanımlarının katılabileceği bu grupta karşıtlık genellikle bir merkezden çıkma veya merkeze yaklaşma şeklindedir. Karşıtlık türleri arasında değerlendirilen bu kullanımda sadece tek bir sözcüğün değil hâl eki ve sözcüğün bütün olarak ele alındığı ve karşıtlığın bu birliktelik üzerine kurulduğu görülür. Dolayısıyla burada belirleyici olan sözcük mü yoksa hâl eki midir? Ayrıca bu kullanımlar karşıtlık türü olarak değerlendirilmeli midir, soruları akla gelir.

Yine farklı başlıklar altında değerlendirilen ancak içerik olarak uyuaşan karşıtlık türü, Karaman’ın “cononymy of antonymy”, Klégr’in ise “collocational enantiosemes” başlıkları altında değerlendirdikleri ve temel itibariyle farklı veya benzer durumların en düşük ve yüksek seviyelerinin ifade edilebildiği veya eř dizimsellikte elde edilebilen karşıtlıklardır. Klégr (2013: 15) *kutup; kuzey x güney ve birinci derecede cinayet x birinci derecede yanık* (birinci derece cinayet zanlısı en güçlü şüpheli, birinci derece yanık en hafif düzeydeki yanık) örneğini verirken Karaman (2009: 1646) “*Son yazdığım kitap benim son yayınımla olacak*” örneğini verir. İstem’in aynı olabildiği bu karşıtlık türünde Klégr edatların, zarfların ve hatta bazı yapımların eklerinin bile karşıtlık vazifesi ile görevlendirilebileceği kanaatinde: “*With in to agree/sympathize with x to argue/ fight with*” (Klégr 2009: 15). Klégr’in değerlendirmeye aldığı edatlar ve özellikle yapımlar ekleri konuyu farklı bir boyuta taşır. Karaman (2008: 189) da karşıtlığın sadece kavramsal boyutta değil bazı dillerde ek düzeyinde de gerçekleştiğini ifade eder. Böhmerova da (1997: 20) Slovakada eklerle sağlanan karşıtlığın yanı sıra İngilizcede çok anlamlılık ve eř seslilik gelişimi neticesinde karşıtlık ifade eden ön ek *be-*’nin varlığını *bejewelled x beheaded* örnekleri ile ortaya koyar.

Ana hatlarıyla özetlemeye çalıştığımız söz içi karşıtlık kavramında dikkati çeken noktalar, geçişli-geçişsiz ve edilgen-dönüşlü kullanımlar, hâl eklerinin belirleyiciliği

ve zaman zaman yakın akraba diller veya lehçeler arası yapılan karşılaştırmalardır. Öncelikle belirtilmelidir ki Shmelev'in (2012) yapmış olduğu tarzda faklı dillerde yer alan ortak sözcükleri esas alarak yapılan çalışmalar, genel perspektifte kabul edilebilir niteliktedir. Ancak söz içi karşıtlıkta bizce esas olan, aynı dilde karşıtlığın devam edip etmediği değerlendirmesidir. Yakın akraba da olsa farklı dillerde ortaya konulan anlamsal karşıtlıklar, nadir de olsa birbirlerini etkilemiş akrabalığı bulunmayan dillerde de söz konusu olabilir. Örneğin Arapça *ceza* sözcüğünün Türkçeye ilk geçişi Arapçadaki mevcut anlamı ile yani iyi veya kötü karşılık anlamındadır (Mutçalı 1995: 117; Ayverdi 2005: 194). Her ne kadar iyi bir şeye karşılık anlamı az kullanılmış olsa da tarihi metinlerde örnekleri mevcuttur (Ayverdi 2005: 194). Zaman içerisinde iyi bir şeye karşılık anlamı kullanımdan düşmüş ve kötü şeylerin karşılığı olarak kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu durumda Arapçada iyi bir şeye karşılık olarak kullanılan *ceza* sözcüğünün Türkiye Türkçesinde kötü bir şeye karşılık olarak kullanılan *ceza* sözcüğüne anlamsal karşıtlık oluşturduğunu ifade etmek bizce çok da doğru değildir. Bu bağlamda yakın akraba diller arası karşılaştırmalar, sözcüklerin en eski kullanımlarının ve anlamlarının tespiti ve art zamanlı karşıtlık çalışmaları için güzel malzemeler sunabilir. Ancak söz içi karşıtlığın günümüzdeki kullanımları için diller arası karşılaştırmalar her zaman sağlıklı sonuçlar vermeyebilir. Her dilin farklı coğrafya ve farklı şartlar altında etkileşiminin farklı olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Konu ile ilgili araştırmacıların önemli bir kısmının kabul ettiği (Bohmerova 1997: 15; Odilov 2005: 1; Karaman 2008: 185; Klégr 2013: 14) edilgen-dönüştü kullanımların söz içi karşıtlık olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususuna gelince, öncelikle bu karşıtlığın ekler vasıtasıyla ortaya çıktığını belirtmeliyiz. Fiil, edilgenlik (-n) ve dönüşlülük eki (-n) ile karşıt anlamlılık özelliği kazanır. Karamanın vermiş olduğu "*Birkaç avcı avlanmaktaydı ve geyik, avlanacağını sezince kaçtı*" (Karaman 2009: 1645) örneklerinde geçen *avlanmak* sözcüğünde olduğu gibi. Bunun yanında edilgenlik veya dönüşlülük eki almadan da karşıtlık barındıran bazı -IA ekli fiillerin, bu ekleri alarak anlam belirsizliğine düştüğünü de ifade etmeliyiz. *Köklemek* fiilinde bahse konu olan durum çok net görülebilir. *Köklemek* fiilinin anlamı: "Ağaç veya bitkiyi kökü ile birlikte topraktan çıkarmak ve bağ çubuklarını veya fidanları köklendirip dikmek" (TDK Türkçe Sözlük ET: 13.04.2016) olarak verilir. Fiilde sökmek ve dikmek ilişkisi ile karşıt anlamlılık söz konusudur. Bu fiil *fidanlar köklendi* örneğindeki gibi kullanılırsa karşıtlık devam etmekle birlikte anlam belirsizliği de ortaya çıkar⁷. Fidanlar acaba toprağa iyice kök mü salmıştır yoksa fidanlar yerlerinden sökülmüş müdür?

Sonuç itibarıyla edilgen-dönüştü yapıları bazı sözcüklerde görece bir karşıtlık ortaya çıkabilmektedir. Edilgen-dönüştü ayrımında da mecazî anlam kazananların dönüşlülük fonksiyonu taşıdığı düşünülmektedir (Yılmaz 2003: 259). Kesin olan

7 Özellikle metinsel bağlamdan koparılmış tek başına kullanılan (genellikle çeşitli konuları desteklemek için örnek olarak verilen) cümlelerde zaman zaman anlam belirsizlikleri söz konusu olabilmektedir. Cümledeki iletinin tam olarak neyi kastettiğinin kesin olarak belirlenemediği bu tip cümlelere Selen "Dilde Çift Anlamlılık Olayı" örnekleri değerlendirmesinde bulunur (Selen 1984); Kıran (2013: 314) ise bu tip kullanımları "Anlam Bulanıklığı" olarak değerlendirir. Selen'in vermiş olduğu örneklerin önemli bir kısmı anlatımın temel niteliklerinden biri olan açıklık-anlaşılabilirlik ilkesine tezat oluşturan ve ifade edilmek istenen düşünceyi tam olarak yansıtamayan eksik veya hatalı kullanımlardır.

şudur ki, edilgen-dönüşlü fiillerin kullanımı sonucu ortaya çıkan bu karşıtlık ekler vasıtasıyladır. Bu sebeple ortaya çıkan bu karşıtlığı doğrudan söz içi karşıtlık olarak değil ikincil veya Odilov'un (2015: 2) bazı ekler için yaptığı tarzda gramatikal bir karşıtlık olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Hatta edilgenlik ve dönüşlülük ekleri ile kullanıma girmeden önce karşıtlık barındıranlar (*köklemek* fiili gibi) ve edilgen-dönüşlülük ekleri ile karşıt anlam özelliği kazananlar (*avlanmak* fiili gibi) şeklinde bir tasnif de söz konusu olabilir.

Yüzyıllar öncesi Kaşgarlı Mahmud'un "*at terledi* (at terledi) ve *ol atın terledi* (o, atını kaşğıladı, atın üzerindeki ter ve pislik gibi şeyleri giderdi, temizledi)" cümleleri ile örneklendirdiği ve "bu kelime iki zıt anlama gelir; müteaddi ve lâzım olur" (Atalay 2006: 293) tespiti ile haber verdiği geçişli-geçişsiz kullanımı olan fiillerde rastlanan karşıtlığı Hacızade (2007: 780) söz içi karşıtlık olarak kabul etmez. Ancak bazı bağlamlarda geçişli ve geçişsiz kullanımı olan fiillerde de edilgen-dönüşlü fiillerde karşılaştığımız tarzda bir karşıtlık ortaya çıkabilmektedir. Örneğin *çekmek* fiilinin nesne alabilen kullanımında "içine almak, emmek" anlamı söz konusu iken nesne alamayan *çekmek* fiilinde (*bacı iyi çekiyor*) "bir şeyi emip dışarıya çıkarmak" (TDK Türkçe Sözlük ET: 12.04.2016) anlamı mevcuttur. Dolayısıyla geçişlilik-geçişsizlik söz içi karşıtlıkta belirleyici unsurlardan biri olabilmektedir. Bunun yanında geçişsiz veya geçişli kullanımlar arasında karşıtlığı belirleyen en önemli unsur istemdir. Örnek olarak hepsi de geçişsiz kullanıma sahip *kaçmak* fiiline ait řu örneklerde fiillerin karşıt anlamlı kuruluşunda yalın, yönelme ve ayrılma hâli doğrudan anlamsal ayırımı yapar: *Lastiğin havası kaçmış (içeriden dışarıya doğru)*, *boğazıma kaçtı (dışarıdan içeriye doğru)*, *ağzımdan kaçtı (düşünce âleminden dış dünyaya)*, *okuldan kaçtı (içeriden dışarıya doğru)*.

İstem ile belirleyicilik konusuna gelince, farklı hâl ekleri ile kullanılabilen fiillerin bu değerlendirmede yer aldığı öncelikli olarak bilinmelidir. Özellikle yönelme ve ayrılma hâl ekleri ile kullanımı olan fiillerde bir karşıt anlamlılık söz konusu olabilmektedir. Bu durumda ilk akla gelen yönelme ve ayrılma hâl eklerinin doğaları gereği bir karşıtlık oluřturduklarıdır⁸. Ancak yönelme ve ayrılma hâl eklerini alabilen bütün fiillerde bu durumun gerçektelemediği dikkatlerden kaçmamalıdır. *Almak* fiilinde görülen karşıtlık (bu değerlendirmeyi makaleme aldım, bu değerlendirmeyi makalesinden aldım), *utanmak* (aptallıklarına utanmak ve yaptıklarından utanmak), *uyanmak* (kokusuna uyanmak ve uykudan uyanmak), *saçmak* (tarlaya saçmak ve ağzından saçmak) (Kahraman 1996: 280, 282, 236) vb. fiillerde söz konusu değildir. Bu sebeple istemin anlamsal karşıtlık içerisinde vazifeli olduğu kabul edilmelidir. Karşıtlığı belirtmek için de hâl eki ve fiil birlikte ifade edilmelidir. İstem'in belirleyiciliğine farklı bir tarzda yaklaşan Odilov'a (2015: 2) göre bu kullanımlar da "grammatical enantosemy"dir. Sonuç itibarıyla istemin belirleyici rol oynadığı karşıtlıklar da bizce ikincil olarak değerlendirilmelidir. İstem ile karşıtlık ifade edebilen örneklerin önemli bir kısmının zaman içerisinde gerçekteleşen çeşitli değişimler neticesinde ortaya çıktığı muhakkaktır. Örneğin *almak* fiilinin *ayakkabılarım su aldı* ve *karacığerinden su aldılar*, kullanımlarında kazandığı karşıtlık bu bağlamlarda yalın hâl ve ayrılma

8 Yönelme hali üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Boz yönelme halinin işlevleri arasında "karşıtlık bildiren belirteçler" yapma özelliğinden bahseder. Boz'un bu işlevde söz konusu ettiği yapılar: "{Ad} +{A} {rağmen}; {Ad} +{A} {bedel}; {Ad} +{A} {karşılık}; {Ad} +{A} {mukabil}; {Ad} +{A} {nisbetle}"dir. (Boz 2007: 106).

hâli karşıtlığı gibi görünse de esas itibariyle *ayakkabılarım içine su aldı*, yapısından kısalmış olduğunu haber verir. Ancak yapı artık yalın hâl ve ayrılma hâli karşıtlığı olarak kullanımdadır.

Klégr (2013) ve Shmelev (2012) tarafından ifade edilen bir karşıtlık türü olarak ironi ise bağlam içerisinde sözcüğün temel anlamına tezat oluşturacak biçimde kullanımdır. Genellikle takip edilebilen dönemlerde ortaya çıkan bu tezat anlamların bir kısmı sözlüklerde de kendine yer bulmuştur.

Gözümün önünde korkunç hayaller geziyor (Nâmık Kemal), (Ayverdi 2005: 696).
“*Korkunç güzel.*” “*Korkunç şık*” (Ayverdi 2005: 696).

İstemem o dehşet günü gelip çatsın (Câhit S. Tarancı), (Ayverdi 2005: 263).
“*Çok akıllı, dehşet bir adam*” (Ayverdi 2005: 263).

İroni olarak değerlendirilen bu kullanımların halk ağzında pek çok kelime için geçerli olduğunu (*manyak gitar çalıyor; pis ders çalışıyor* vb.) belirtelim.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız değerlendirmeler neticesinde söz içi karşıtlığın bağlam içerisinde ortaya çıktığını ve ortaya çıkan karşıtlıkların bir kısmının sözlük birimin altında, sözlüklerde kendine yer bulduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda sözlük birimin sözlükte sıralanan anlamları arasında (gerek temel anlam-yan anlam gerekse yan anlam-yan anlam) karşıtlık barındıranları (*bitmek, kökleme* gibi) bizce asıl söz içi karşıtlığı temsil eden sözcüklerdir. Gerek çatılarla (edilgen-dönüştü) gerek istem gerekse ironik kullanımlar neticesinde ortaya çıkan karşıtlıklarsa ikincildir. Ancak özellikle ironik olarak kullanımı yaygınlaşan ve sözlüklerde karşıt anlamlı bir sözlük birim olarak yer almaya başlayan sözcükler de asıl söz içi karşıtlık kategorisinde değerlendirilmelidir.

Asıl söz içi karşıtlık olarak değerlendirdiğimiz, sözlük birimin karşıtlık barındırması Türkiye Türkçesinde sadece sözcüklerde değil aynı zamanda deyimlerde de karşılaşılabilen bir durumdur. Bu bağlamda *TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde* (TDK ADS) karşıt anlamlarıyla kayda geçmiş veya yaygın olarak karşıt anlamlı olarak kullanılmasına rağmen henüz kayda geçmemiş *almak* ve *vermek* fiilleriyle kurulan deyimlere göz atabiliriz.

2. Almak ve Vermek Fiilleriyle Kurulan Deyimlerde Söz İçi Karşıtlık

Deyimlerin ağırlıklı olarak mecaz anlamda kullanıldığı ve kalıplaşmış yapılar olduğu bilinmektedir. Genel itibariyle deyimler “donmuş birer kalıp” (Aksoy 1988: 44) özelliği sergilediği için, çok anlamlılık deyimlerde çok sık rastlanan bir durum değildir. Nadir olarak rastlanan çok anlamlı deyimlerde de mevcut anlamların birbirini destekler nitelikte olduğu bilinmektedir. Ancak bunlara rağmen çok anlamlılık barındıran bazı deyimlerde de anlam karşıtlığı ile karşılaşılabilmektedir.

hızını almak: 1) Şiddetini yenmek, yatışmak: *Fırtına hızını aldı.* 2) Yavaşlamak, hızını yitirmek (TDK ADS, ET: 03.04.2016).

Deyimin yaygın olarak kullanılan yavaşlamak, hızını kaybetmek anlamı yanında hızlanmak, hız kazanmak anlamları da çeşitli metinlerde karşımıza çıkabilmektedir. Henüz TDK *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'ne girmemiş olan bu anlam, almak fiilinin “elde etmek, kazanma” (TDK Türkçe Sözlük ET: 12.04.2016) anlamının etkisi ile ortaya çıkmış olmalıdır. Diğer yandan yine almak fiilinin deyimlerle birlikte kullanılan “gidermek, yok etmek” (TDK Türkçe Sözlük ET: 12.04.2016) anlamı; yorgunluğunu almak, acısını almak örneklerinde olduğu gibi hızını almak deyimine de yansımıştır.

Zaten hikâyemizin, seyrini ağırlaştırdığı ve yine hızlandırmak için hızını almaya hazırlandığı orta noktasında bulunuyoruz (TUD ET: 11.04.2016).

İstanbul'un usandıran trafiğindedim. Yağmur hızını almış, silecekleri yoruyor. Tam ortadayım yağmurun (TUD ET: 11.04.2016).

Yukarıda yer alan iki örnek cümlede de yatışmak, yavaşlamak değil tam tersine hızlanmak, hızını arttırmak anlamı mevcuttur. Hızını almak deyiminde karşılaştığımız bu yapı esas itibariyle deyimlerde nadir de olsa karşılaşılabildiğimiz bir durumdur. Deyim hem mecaz anlamı hem de gerçek anlamı karşılayabilen bir yapıya sahiptir (Aksoy 1988: 42-43). Deyimi oluşturan sözcükler her iki kullanıma da müsaade etmektedir. Dolayısıyla deyimın gerçek ve mecaz anlamlı kullanımı bir karşıtlığın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

su almak: Suyu içine çekmek: *Ayakkabılarım su alıyor* ve *(tıp)* herhangi bir organdan tedavi maksadıyla su boşaltmak (TDK ADS, ET: 03.04.2016) anlamları bulunan deyimde temel olarak karşıtlık, istem üzerine (+e, Ø almak, +den almak) kurulmuştur. Ancak zaman içerisinde istemin belirleyiciliği azalmış ve doğrudan karşıt bir anlamın varlığı hissi gelişmiştir.

can vermek: Ölmek ve canlanmasına yol açmak (TDK ADS, ET: 03.04.2016) anlamları ile sözlükte yer alan deyim; ölmek ve canlanmak, âdeta hayata yeniden başlamak anlamları ile ilginç bir kullanım özelliği sergiler. İstem'in doğrudan belirleyici olarak rol oynamadığı deyimde, anlam karşıtlığının ortaya çıkmasında mecazın etkili olduğu düşünülebilir.

Deyimde bir taraftan ölmek diğer taraftan canlanmasına yol açmak anlamlarının yer alması karşıtlığın tam olarak bulunmadığı düşüncesini akla getirebilir. Çünkü canlanmasına yol açmak doğrudan değil dolaylı bir gerçekleşmeyi ifade eder (Örneğin organ nakli ile can vermek). Ancak yine de ölüm ve canlanmanın adeta hayata yeniden başlamanın, doğmanın aynı deyim içerisinde bulunabilmesi bakımından ilginç bir örnektir. Böhmerova (1997: 19) tarafından bazı örnekler için kullanılan “kısmi karşıtlık” ifadesi bu deyimde gerçekleşen karşıtlık için tartışılabilir.

tat vermek: 1. Hoşa giden bir duruma sebep olmak; 2. Bıktırmak (TDK ADS, ET: 01.04.2016).

TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde yer alan açıklamalara örnek cümle verilmemiştir. Muhtemelen deyimden bıkırtmak anlamı *kabak tadı vermek* kalıbında olmalıdır. Bu sebeple ihtiyatlı yaklaşılması gereken bir örnek olduğunu belirtmekle birlikte, sözlükte karşıtlık barındırması bakımından zikredilme ihtiyacı duyulmuştur.

akıllara durgunluk vermek: Hayranlık uyandırmak (TDK ADS, ET: 01.04.2016).

TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde tek anlamı, hayranlık uyandırmak olarak verilen deyimden, henüz sözlükte yer almayan, olumsuz anlamda şaşkınlık uyandırmak, şaşırmak anlamı nadir de olsa karşılaşılabilen anlamlarındandır. Burada karşıtlığın, olumlunun olumsuzu da barındırmaya başlaması ve bir sıfatın hem olumlu hem olumsuz kavramı nitelemesi şeklinde oluştuğunu düşünebiliriz.

Bilim adına yapılan, akıllara durgunluk verecek derecede insanlık dışı uygulamalar (TUD ET: 11.04.2016).

fiyat vermek: İsteyeceği veya ödeyeceği fiyatı bildirmek (TDK ADS, ET: 01.04.2016).

Fiyat vermek deyiminde olumluluk-olumsuzluk veya bulunma-bulunmama açısından bir karşıtlık söz konusu değildir. Tıpkı kiralamak fiilinde olduğu gibi fiili gerçekleştirenler ve fiilin gerçekleşme yönü bakımından (alıcı açısından ve satıcı açısından) bir karşıtlık söz konusudur. Alıcı da satıcı da fiyat verir.

renk vermek: Çamaşır rengi solmak (TDK ADS, ET: 01.04.2016).

TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde birkaç farklı anlamının ilk sırasında, 1. anlam olarak verilen rengi solmak, renkli bir çamaşırın renginin yüksek ısıda akması neticesinde gerçekleşen, dolayısıyla çamaşırın kendi rengini kaybederken hem renk verdiği (renginin akmasıyla) hem de rengi aktığı için orijinal renginin solduğu anlamlarını barındıran bir ifadedir. Bu deyimden rengi solmak anlamı günümüzde biraz geri planda kalmış canlandırmak, renklendirmek anlamları ön plana çıkmıştır. Özellikle rengin solması ve rengin canlanması anlamlarında karşıtlık oluştururlar.

Yağsız tavayı kızdırıp, pırzolalara renk verdirin. Renk verdiğiniz pırzoları fırın kabına alıp (TUD ET: 11.04.2016).

haber vermek: Bildirmek, haber ulaştırmak (TDK ADS, ET: 01.04.2016) anlamları ile kullanılan deyimden karşıtlık geçişlilik-geçişsizlik ve istem ile sağlanmaktadır. Geçişsiz kullanımda olan haber vermek fiilinde A kişisinden, A kişisi ile ilgili, diğer kişilere bilgi aktarılırken, geçişli olarak kullanılan haber vermek fiilinde A kişiye bilgi aktarımı söz konusudur. Dolayısıyla gerçekleşen eylemin yönü fiilin geçişlilik-geçişsizlik ve istemi ile değişmektedir.

Nasıl ki sınıf başkanları öğretmenden haber verirler (TUD ET: 11.04.2016).

Öğretmene haber verirler (TUD ET: 11.04.2016).

Yukarıda birkaç örnekle aktarmaya çalıştığımız deyimlerde söz içi karşıtlık

örneklerinin sayısı yapılacak detaylı bir tarama ile artırılabilir. Ancak az miktarda da olsa ortaya koyduğumuz örnekler söz içi karşıtlığın deyimlerde de mevcut olduğunu gösterir niteliktedir.

3. Söz İçi Karşıtlığın Ortaya Çıkış Sebepleri

Çok anlamlı sözcüklerin bazılarında karşılaşılan söz içi karşıtlığın özellikle izlenebilen dönemlerde ortaya çıkmış olanları ile ilgili bazı tespitler yapmak mümkündür. Ancak tarihî dönemlerde kayıtlı ilk örneklerinden itibaren karşıtlık barındıran örneklerle ilgili çıkarımlar yapmak bir hayli zordur.

İzlenebilen dönemlerde ortaya çıkan karşıtlıklarda, özellikle sıfat görevi ile kullanılabilen sözcüklerde, anlam ödünçlemeleri (Akçataş 2003: 48) söz konusu olabilmektedir. Hatta bu ödünçlemeler dilimize farklı dilden geçmiş bir kelimenin yine farklı bir dilden yeni bir anlamı ödünçlemesi şeklinde bile gerçekteşebilmektedir. Örnek olarak dehşet sözcüğü Arapçadaki “şaşkınlık, hayret; zihin karışıklığı; korku” (Mutçalı 1995: 281) anlamı ile Türkçeye geçip “muhtemelen batı dillerinden çevirilerin etkisiyle son zamanlarda ortaya çıkan” (Ayverdi 2005: 263) iyilik güzellik vb. duyguların üst düzey derecelerini bildiren bir anlam yüklenmiştir.

Karşıtlıkların ortaya çıkmasında zaman zaman edilgen-dönüşlü yapılar, geçişli ve geçişsiz kullanımlar da önemli roller üstlenebilmektedir. Bununla birlikte istem de bazı sözcüklerde doğrudan belirleyici olabilmektedir.

Tarihî dönemlerde ortaya çıkmış ve en eski metinlerden itibaren karşıtlığı barındıran sözcüklerde ise ilk akla gelen durum iki farklı sözcüğün zaman içerisinde çeşitli sebeplerle eř sesli bir sözcük hâline gelmesi ihtimalidir. Kod-ve kud- fiillerinin bulaşma neticesinde koy- fiilinde buluşması (Gülsevin 1998) veya “ogur ‘vakit, zaman’ kelimesinden türemiş ogurlamak ‘işini vaktinde yapmak’ alamı ile ogrı ‘hırsız’ kelimesinden türemiş olan ‘ogurlamak’ çalmak arasında konnotativ (çağrısız) bir anlam ile eř sesliye dönüşme ve dolayısıyla köklerin aynılaşması” (Hacızade 2007: 779) karşıt anlam barındıran benzer sözcüklerde de söz konusu olabilir. Bu tip sözcükler temel olarak “janus word” terimi le karşılanmakta ve söz içi karşıtlık örneği olarak değerlendirilmemektedir (Klégr 2013: 11). Ancak tarihî dönemlere ait bu kullanımların tamamını takip edebilmemiz bir hayli güçtür.

Söz içi karşıt anlamlılık barındıran sözcüklerin özellikle karşılıklılık ilişkisi içerisinde kurulmuş olanların [kiralamak (ev sahibi-kiracı) ilişkisi ile] bir kısmının tarihî dönemlerde daha genel anlama sahip oldukları düşünölmektedir. Zaman içerisinde belirli bir anlamın, karşılıklı aktivitenin belirli bir görünüme dayanarak bölünmesi vasıtasıyla karşılıklılık ilişkisinin ortaya çıktığı da düşünölmektedir (Nöldeke 1910’dan aktaran Finkin 2005: 376).

Tarihî dönemlerde ortaya çıkan karşıtlık için akla gelen bir başka ihtimal yine diğer dillerden yapılan ödünçlemelerdir. Türkçenin ilişki içerisinde olduğu dillerle yapılacak tarihî dönemlere ait karşılaştırmalı ses ve anlam çalışmaları bu konu hakkında daha net bilgiler sunacaktır.

Deyimlerde ortaya çıkan karşıtlıklar ise temelde deyimün içerdiği anlamın zaman içerisinde iki farklı (iyi-kötü) durumda da kullanılabilir duruma gelmesi neticesindedir. Bununla birlikte özellikle vermek fiili ile kullanılan (fiyat vermek: alıcı-satıcı her ikisi de fiyat verir) deyimlerde fiili gerçekleştiren kişi karşıtlığı ve fiilin geçişli-geçişsiz kullanımı neticesi (haber vermek) ortaya çıkmış karşıtlık söz konusudur. Deyimin mecaz anlamı da gerçek anlamı da çağrıştıracak tarzda bir öbek olarak (hızını almak, renk vermek deyimlerinde olduğu gibi) kullanılabilmesi de karşıt anlamlılığa yol açabilmektedir. Zira “deyimlerin çoğunda kalıplaşmış sözden çıkan anlam sözcüklerin gerçek anlamları dışında” kullanılmakla birlikte “kimi deyimlerde kalıplaşmış sözden çıkan anlam sözcüklerin gerçek anlamları dışında değildir” (Aksoy 1988: 42-43).

Sonuç

Dilde çok farklı bir anlam hadisesi olarak ortaya çıkan söz içi karşıtlık dünyadaki pek çok dilde olduğu gibi Türkçede de mevcuttur. Söz içi karşıtlık bağlam içerisinde ortaya çıkmakta ve çeşitli yönlerden karşıtlıklar yansıtabilmektedir. Sözcük düzeyinde, anlam ödünçlemeleri ve çeşitli sebeplerle yakın köklerin ortaklaşması (aynılaşması) neticesinde vb. sebeplerle ortaya çıkabildiği varsayılan söz içi karşıtlığın bazı deyimlerde, deyimün hem mecaz hem de gerçek anlamı yansıtabilme yeteneğinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülür.

Dilin gerek tarihî dönemlerinde gerekse günümüzdeki kullanımlarında rastlanan söz içi karşıtlık donmuş, kalıplaşmış bir anlam hadisesi değil, tam tersine canlı ve her an yeni örnekler sunabilen bir anlam hadisesidir. Bu sebeple söz içi karşıtlık barındıran sözcüklerin karşıt anlamları, sözlüklerde sözlük birimler altında kendine yer bulabildiği gibi, henüz sözlüklere yansımamış karşıtlık örnekleri de söz konusu olabilmektedir.

Türkçedeki söz içi karşıtlıkları esas aldığımız bu çalışmada, temel olarak sözcük düzeyinde ve deyimler düzeyinde söz içi karşıtlık şeklinde bir sınıflama yapmanın doğru olacağı kanaatindeyiz. Bununla birlikte bazı dillerde yapım ekleri ve ön ekler vasıtasıyla meydana getirilen karşıt anlamlılığın da, sözcük düzeyinde karşıt anlamlılık içerisinde değerlendirildiğini ifade etmeliyiz. Türkçede eklerle ortaya çıkan söz içi karşıt anlamlılık var mıdır, sorusu daha kapsamlı bir çalışmaya muhtaçtır.

Sözcük düzeyinde ve deyimler düzeyinde anlam karşıtlığının da temel olarak birincil (aslı) veya ikincil olarak ayrılmasının, söz içi karşıtlığın daha rahat kavranabilmesine yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Birincil söz içi karşıtlık başlığı altına bir sözlük birimin sıralanan anlamları arasında (gerek temel anlam-yan anlam gerekse yan anlam-yan anlam) karşıtlık barındıran sözcükler (*bitmek, kökleme* gibi) toplanmalıdır. Bu bağlamda Kaşgarlı Mahmud’un yüzyıllar öncesi dikkat çektiği geçişli-geçişsiz kullanımı olan ve karşıtlık barındıran fiiller de bu başlık altında yer almalıdır. Gerek çatılarla (edilgen-dönüşlü) gerek istem gerekse ironik kullanımlarla ortaya çıkan karşıtlıklar ise bizce ikincildir. Ancak özellikle ironik olarak kullanımı yaygınlaşan ve sözlüklerde karşıt anlamlı bir sözlük birim olarak yer almaya başlayan sözcükler de asıl söz içi karşıtlık kategorisinde değerlendirilmelidir.

Kısaltmalar:

- TDK ADS** : Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Genel Ağ Sayfası. <http://www.tdk.gov.tr/>
- TUD** : Türkçe Ulusal Derlemi, AKSAN, Yeşim, et al. (2012), *Construction of the Turkish National Corpus (TNC)*. In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul. Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>

Kaynakça

- AKÇATAŞ, Ahmet (2003). “Türk Dilinde Ödünç Anlam Alımı”, *Türk Dili*, S. 613, s. 46-50.
- AKSOY, Ömer Asım (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*, İstanbul: İnkılâp Yay.
- ATALAY, Besim (2006), *Divanü Lûgat-it-Türk*, C. 3, Ankara: TDK Yay.
- AYVERDİ, İlhan, (2011), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yay.
- BAALBAKİ, Ramzi (2014). *The Arabic Lexicographical Tradition*, Leiden: Brill.
- BOZ, Erdoğan (2007). *Türkiye Türkçesinde +A Durum Biçimbirimi*, Ankara: Gazi Kitabevi Yay.
- BÖHMEROVA, Ada (1997). “Enantiosemy as a Lexical and Semantic Phenomenon in English”, *Zbornik Filozofickej Fakulty Univerzity Komenskeho*, S. Philologica XLVI, Bratislava, s. 11-22.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth Century Of Turkish*, Oxford University Press, Oxford.
- DEMİRCİ, Kerim (2013). *Türkoloji İçin Dilbilim*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- FINKIN, Jordan (2005). “Enantiodrama: Enantiosemy in Arabic and Beyond”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, S. 68, s. 369-386.
- GENCAN, Tahir Nejat (1979). *Dilbilgisi*, Ankara: TDK Yay.
- GÜLSEVİN, Gürer (1998). “Türk Dilinde koy- (< kod-) ve kuy- (< kud-) Üzerine”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, s. 51-57.
- HACIZADE, Naile (2007). “M. Kâşgarlı'nın Divanü Lûgat-it-Türk İsimli Eserinde Kelime Dâhili Zıtlık (Enantiosemy) Olayının Yeri”, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 1 24-29 Eylül 2000*, C. 1, s. 775-782.
- IŞIK, Emin (2000). “Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 20, s. 24-26.
- KAHRAMAN, Tahir (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Ankara: TDK Yay.
- KARAAĞAÇ, Günay (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yay.
- KARAMAN, Burcu I. (2008). “On Conronymy”, *In The International Journal of Lexicography*, (ed. by Paul Bogaards), s. 173 – 192.
- KARAMAN, Burcu I. (2009). “Türkçe’de Anlam Karşıtlığı” *Turkish Studies*, S. 4/8, Erzincan, s. 1642-1651.
- KIRAN, Zeynel vd. (2013). *Dilbilime Giriş*, Ankara: Seçkin Yay.
- KLÉGR, Aleš (2013). “The limits of polysemy: enantiosemy”, *Linguistica Pragensia* S. 2, s. 7-23.
- KORKMAZ, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- LANDAU, E. (1896). *Die Gegensinnigen Wörter Im Alt- Und Neuhebräische Sprachvergleichend Dargestellt*, Berlin: Verlag von S. Calvary & Co.
- LUTZEIER, Peter R. (2007). *Wörterbuch des Gegensinns im Deutschen, Band 1: A – G*, Berlin, New York: Walter de Gruyter.

- LYONS, John (1983). *Kuramsal Dilbilime Giriş* (Çev. Ahmet KOCAMAN), Ankara: TDK Yay.
- MUTÇALI, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yay.
- NÖLDEKE, Theodor (1910). *Neue Beiträge zur Semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.
- ODILOV, Yorkinjon (2015). “Grammatical Enantiosemy in the Uzbek Language”, *International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL)*, S. 3, s. 1-5.
- RAHMONALËVİCH, Odilov Y. (2015). “Enantiosemic Features of the Words in the Uzbek Language”, *Türk Dünyası*, S. 40, s. 173-181.
- SELEN, Nevin (1984), “Dilde Çift Anlamlılık Olayı”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 1-18.
- SHMELEV, Alexei (2012). “Cognitive and Communicative Sources of Enantiosemy”, *Proceedings of the 10th World Congress of the International Association for Semiotic Studies*, Universidade da Coruña, s. 837-844.
- TDK Türkçe Sözlük, Genel Ağ Sayfası. <http://www.tdk.gov.tr/>
- ULUOGLU, Murat (2014). “Rus Dilinde Sözcük İçi Karşıtlık Anlamlılık (Enantiosemiya)”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 31, Konya, s. 119-126.
- YILMAZ, Engin (2003), “Türkiye Türkçesinde İkili Çatı Sorunu ve Bunun Öğretimi İle İlgili Meseleler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C: I-II, S: 44, Ankara, s. 251-289.